

Forvaring eller livsvarigt fængsel

Af Overlæge JAN SACHS

På et møde i „Dansk psykiatrisk selskab“ i marts 1963 fremlagde dr. Svend Kastberg Nielsen et materiale fra justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklinik vedrørende 64 mentalundersøgte drabsmænd. Af den interessante redegørelse fremgik det ganske klart, at det drejede sig om et i mental henseende helt igennem stærkt patologisk materiale. Det slog mig dengang, at trods deres svære psykiske afvigelser var det forbløffende få af dem, der var blevet dømt til forvaring i en psykiatrisk behandlingsinstitution. — Det gjorde et stærkt indtryk på mig at blive klar over, at de psykiatere, der er beskæftiget med *behandling* af kriminelle, og som i dette arbejde også jævnligt kommer ud for overvejelser vedrørende evt. farlighed, kun har meget begrænset adgang til at indhøste erfaringer vedrørende drabskriminaliteten.

Den typiske strafferetlige sanktion over for personer, der har gjort sig skyldige i ekstremt farlig kriminalitet, er som bekendt fængsel på livstid, også i tilfælde, hvor de pågældende er fundet psykisk afvigende på en sådan måde og i en sådan grad, at de, såfremt det havde drejet sig om mindre farlig kriminalitet, ville være fundet strafuegnede og henvist til forvaring. Dette spørgsmål er på udmærket måde behandlet af le Maire 1950 (Forvaring uden behandling N.T.F.K. 1951 side 21—34). Jeg er i alt væsentlig enig med le Maire i hans betragtninger, der i dag har ganske samme gyldighed som for 15 år siden. Efter min mening er det en forkert og farlig praksis, der er skabt på dette område, og jeg føler trang til at supplere le Maire på enkelte punkter.

Retspsykiatrien har på ingen måde været uden skyld i den anførte udvikling. Det fremgår også af le Maires artikel, at man fra retspsykiatrisk side har bakket op bag de synspunkter, der har ført til den omhandlede retspraksis.

Det fra psykiatrisk side forfægtede synspunkt har haft et udpræget opportunistisk tilsnit. Man har dels ment, at de meget farlige tilfælde var så behandlingsmæssigt udsigtsløse, at man ikke burde spille behandlingsmæssige anstrengelser på dem — dels at de med den meget lange, evt. livslange forvaringstid ville indgå som et fremmedelement i en anstalt, hvis hele rytme var baseret på relativt kortvarige forvaringstider og en forholdsvis overskuelig udsigt til udskrivning. Begge synspunkter er efter min mening forkerte.

For det første kan man på ingen måde sige, at behandlingen af de kriminelle, der har begået ekstremt farlige handlinger, er udsigtsløs. Tværtimod viser jo erfaringen, at den helt farlige kri-

minalitet sjældent gentages; på dette område finder vi langt de mindste recidival. Det er jo også en kendsgerning, at så godt som alle livstidsstraffede benådes efter et åremål, der gennemsnitligt beløber sig til ca. 16 år, hvilket jo nok kan tages som udtryk for et ret optimistisk syn på prognosen. Så meget mere skulle det da være muligt gennem psykiatrisk behandling at opnå den størst tænkelige sikkerhed mod gentagelser. Der er heller ingen grund til at antage, at disse personer skulle betyde nogen belastning for anstalten, og selv om så var, ville det efter min mening ikke være noget argument for at underkaste dem forkert behandling. Det er dog et for en lægelig betragtning aldeles ukendt synspunkt, at man undlader at modtage syge under henvisning til, at deres tilstedeværelse ville være en belastning for de andre patienter. Hvis en patientkategori frembyder risiko for andre patienter, gør man naturligvis det, at man behandler dem i et særligt afsnit mere eller mindre skarpt isoleret fra dem, de antages at frembyde risiko for. Ganske tilsvarende kunne man naturligvis gøre, for så vidt angår de kriminelle, der henvises til lægelig behandling. Men jeg tror slet ikke, at det er nødvendigt. Vi har god erfaring for, at de enkelte „langtidsfolk“, vi undtagelsesvis modtager, glider ganske smertefrit ind i miljøet i forvaringsanstalterne, hvor de endog kan virke som stabiliserende faktorer i et ellers noget uroligt miljø. En talmæssig forøgelse af denne kategori ville næppe ændre dette billede. Dertil kommer, at forestillingen om, det „terapeutiske miljø“ som forvaringsanstaltens væsentligste behandlingsinstrument ikke længere er helt holdbar. I de sidste år har vi i stigende grad flyttet hovedvægten over på den helt individuelle behandling, og „klimabehandlingen“ træder i baggrunden. Udviklingen vil utvivlsomt fortsætte ad denne vej.

Idømmelse af livstidsstraf over for personer, som efter de iøvrigt gældende kriterier klart henhører til de „strafuegnedes“ kategori, kan vanskeligt opfattes som en holdbar retspraksis. Men et er, at man fra juridisk hold mener at kunne fortolke loven på denne måde, det må man jo som lægmand bøjse sig for — helt anderledes betænkeligt forekommer det mig, hvis man også fra lægelig side fordrejer tingene, for at de kan komme til at passe med den på forhånd fastlagte praksis. Det er ejendommeligt at se den højeste retslægelige myndighed, der ellers til daglig vogter nidkært over strafuegnethedsbegrebet, gøre de mærkeligste krumspring for at bortforklare en tilstedeværende strafuegnethed, når det drejer sig om et drab. Typisk er i så henseende det tilfælde fra Aalborg, hvor en fra Risskov udkrevet patient dræbte sin tidligere kæreste. Den pågældende havde tidligere som strafuegnet været dømt til forvaring på hospital på grund af de psykiske forstyrrelser, der til sidst førte til drabet; men netop da

drabet havde vist, at den psykiske lidelse var af endog alvorligere natur, end man hidtil havde antaget, kom retslægerrådet med en overordentlig anstrengt argumentation til den overraskende konklusion, at den pågældende ikke kunne anses for strafuegnet, et standpunkt, der iøvrigt for een gangs skyld vistnok forbløffede offentligheden, der ganske klart havde opfattet gerningsmanden som sindslidende.

Den omhandlede retspraksis er efter min mening angribelig, ikke blot fordi den er i strid med de principper, hvorpå vor kriminalret er opbygget. Dette ville jo til syvende og sidst blot være et formelt synspunkt. Jeg tænker heller ikke i første række på hensynet til de pågældende kriminelle selv, der ved den skildrede retspraksis unddrages den behandling, de har behov for og krav på. Jeg angriber først og fremmest denne retspraksis, fordi den i realiteten medfører en svækkelse af retssikkerheden.

Som andetsteds påpeget bygger man jo på en ren illusion, når man begrundet livstidsstraffens anvendelse med, at resocialiserende behandling er uden betydning, når det drejer sig om livstidsfolk, eftersom så godt som alle livstidsfanger dog før eller senere kommer på fri fod igen. Det er helt åbenbart, at samfundet derfor har en overordentlig stor interesse i, at de pågældende fra første færd og under hele afsoningstiden underkastes den bedst mulige behandling, netop med henblik på, at risikoen for recidiv så vidt muligt helt kan elimineres, og jo større farlighed den pågældende repræsenterer, desto mere livsvigtigt er jo netop dette synspunkt. Derfor bør de pågældende underkastes psykiatrisk behandling. Det er ikke nok at henvise til, at der også er mulighed for psykiatrisk behandling i forbindelse med livstidsstraffen, og at der efter de nye straffelovsregler kan ske overflytning til sikkerhedsforvaring og dermed til et psykiatrisk behandlingsinstitut. Det er i disse tilfælde nødvendigt, at behandlingen fra begyndelsen foregår i en psykiatrisk anstalt, og at man ikke svækker behandlingsmulighederne med halve eller kvarte løsninger.

Der er imidlertid endnu et synspunkt, der såvidt jeg ved ikke tidligere har været fremdraget, men hvis vægt den i indledningen omtalte redegørelse for observation af drabsmænd overbeviste mig om. Netop med henblik på så vidt muligt at forebygge farlige handlinger er det ønskeligt, at de psykiatere, der er engageret i behandling af kriminelle, ikke unddrages det erfaringsområde, der i særlig grad skulle give os mulighed for at lære den psykiske baggrund for farlige handlinger at kende. Ved systematisk at unddrage de kliniske retspsykiatere disse tilfælde opnår man, at vi kun har et spredt og sporadisk kendskab til de psykiske mekanismer, der fører til drab.

Den person, der fornylig dræbte fire politibetjente, havde tidligere tilbragt sammenlagt ca. 6 år dels i fængselsvæsenets psykiatriske observationsafdeling, dels i forvaringsanstalten i Horsens. I hvert fald under hans ophold i Horsens var man tidvis inde på overvejelser i retning af, om han kunne tænkes at ville begå virkeligt farlige handlinger, og naturligvis tilstræbte man i sin behandling af ham så vidt muligt at eliminere de neurotiske elementer i hans psyke, der kunne tænkes at indebære farlighed. Som det tragiske forløb senere viste, lykkedes det altså ikke. Det er slet ikke nogen urimelig tanke, at vi med større erfaring på dette område ville have stået bedre rustet til behandlingsopgaver af denne art. Mit synspunkt er altså på ingen måde af teoretisk natur, men efter min mening særdeles realistisk og af den allerførste praktiske betydning.

Jeg er helt på det rene med, at hensynet til at skaffe psykiaterne det bedst mulige erfaringsgrundlag ikke i sig selv kan begrunde en anden domfældelse end den, der i det enkelte tilfælde er i overensstemmelse med loven. Men det kan da i hvert fald medvirke til at begrunde, at man ikke af helt uvedkommende grunde dømmes imod lovens mening, når en domfældelse i nøje overensstemmelse med lovens bestemmelser netop også fører til det mest hensigtsmæssige resultat.

Sandheden er jo nok den, at den virkelige begrundelse for domstolens praksis i drabssagerne er, at man yder et offer til den offentlige mening, der formodes kun at ville stille sig tilfreds med lovens hårdeste straf og opponerer imod anvendelsen af den „mildere“ forvaringssanktion. Jeg er absolut ikke fremmed for hensynet til retsbevidstheden, der også for mig står som et selvstændigt retsgode, hvis krænkelse så vidt muligt bør undgås. Det er dog imidlertid et spørgsmål, om retsbevidstheden i det lange løb er bedst tjent med, at de mest affektsbetingede øjeblikksstemninger bliver bestemmende for sanktionsvalget. Jeg kunne meget vel tænke mig, at en retsbevidsthed, der i stigende grad bliver humaniseret og gennemtrængt af forståelse for kriminalitetens væsen, de kriminelle handlingers natur og de kriminelle personers psyke vil være et betydeligt større gode, både for samfundet og for den enkelte. De, der har et professionelt kendskab til disse ting, oplever sikkert begivenheder som det tragiske politidrab med større sjælelig balance end den på disse områder ukyndige lægmand, der gribes af en næsten fysisk smertende harme og oprevethed over det passerede. En opfattelse hos almenheden, der i højere grad gik ud på at betragte drab som tragiske ulykkestilfælde, der af al magt skal søges forebyggede, men ikke nødvendigvis „hævnes“, ville sikkert være mindre belastende. Jeg kan i denne forbindelse blot pege på, at der i den uge, hvor politidrabet overskyggede alle andre begivenheder, dræbtes et

betydeligt antal mennesker ved ulykker på landevejene; der forekom bl. a. en overhalingsulykke på Fyn, hvorved fire unge mennesker brændte op i en bil; denne begivenhed ofredes kun ringe opmærksomhed. I stedet for at medvirke til at opretholde den „primitive“ retsopfattelse bør domstolene efter min mening medvirke til at *skabe* en mere rationel og human retsopfattelse.

Til slut blot dette: Hvis man endelig *vil* idømme livstidsstraf, hvorfor så ikke livsvarigt særfængsel? Der kan efter min mening ikke anføres et eneste holdbart argument herimod. Men det mest rationelle vil være den tidsbestemte forvaring — og i denne forbindelse er det fristende at spørge, hvorfor netop domstolene er så ivrige efter at foretrække livsvarigt fængsel fremfor forvaring. Ved idømmelse af forvaring beholder domstolene hånd i hanke med, hvornår den pågældende atter skal på fri fod; ved idømmelse af livsvarigt fængsel overlades dette spørgsmål til en administrativ afgørelse.

Jan Sachs.